

Poznámka k „Deklaraci čs. spisovatelů“

Václav Havel

Přínos dvou předchozích sjezdů se omezil především na sféru „obecně-deklarativní“, totiž na patos myšlenek vyslovených v některých diskusních příspěvcích. Takový přínos je sice z hlediska okamžité situace atraktivní, je však nutně prchavý, protože jen jaksi „atmosférický“: vyslovené myšlenky vytvářejí jistou atmosféru, která dává pocit větší volnosti a která může skrze tento pocit pozitivně ovlivnit i určitá konkrétní rozhodnutí, následující bezprostředně po sjezdu. Tato atmosféra však může velmi brzo vyprchat nebo být vystřídána atmosférou novou, která její výdobytky zase zlikviduje. (Příklad: Z atmosféry 2. sjezdu vznikl *Květen*, který však byl záhy zlikvidován. Z atmosféry 3. sjezdu vznikla *Tvář*, která však byla záhy zlikvidována.) Trvalé záruky normalizace poměrů a pozitivního pohybu nejsou však bohužel záležitostí atmosfér, ale konkrétních a promyšlených opatření. Zdá se mi proto, že nadcházející sjezd by se měl z těchto zkušeností poučit: Svaz by se při něm neměl tentokrát tolik zaměřovat na sféru „atmosférickou“, tj. na sféru obecných proklamací a osobních konfesí, ale spíš by mu mělo jít – konečně už – o sféru praktickou: měl by dospět k takovým konkrétním a praktickým usnesením, která by mohla natrvalo zajišťovat zdravější situaci. Rozprava o takových konkrétních a věcných problémech nebude sice tak atraktivní a národu nepřinese v posjezdových *Literárních novinách* tak tučné „sousto“, zato by však mohla připravit konkrétní podmínky k tomu, aby byl národ v budoucích letech „krmen“ lepší a rozmanitější literaturou. (Malá vsuvka: Často se říká, že sjezdy, usnesení, kulturněpolitické diskuse atd. vytvářejí „prostor“ pro literaturu. Já osobně bych se spíš klonil k opačnému názoru: myslím, že daleko víc naopak literatura dělá „prostor“ pro sjezdy a kulturněpolitické diskuse. To je však otázka jiná, která sem nepatří. Chci říci jen tolik: ať už to je s tím „prostorem“ ve skutečnosti jakkoliv, v každém případě sjezd svůj omezený smysl pro podmínky literatury – především publikační – může mít, a z tohoto východiska vycházím, když zde kladu na něj jisté nároky.)

Navrhovaná Deklarace – i když jde zatím jen o osnovu – říká na obecně-deklarativní rovině leccos zajímavého, avšak po zkušenostech, o nichž byla řeč, se zdráhám – jako prostý člen Svazu – ji akceptovat, nevím-li, co z ní konkrétně vyplývá. Příliš mnoho příliš hezkých abstraktních manifestů bylo už popliváno svou konkrétní realizací, než aby se mohl člověk přihlásit bez rozpaků k manifestu novému, nenalézá-li v něm sebemenší konkrétní záruky, že jeho jménem nebude nakonec uskutečňováno třeba něco právě opačného, než co – jak by se na první pohled zdálo – by z něho mělo vyplývat. A je přirozené, že se člověk zdráhá připojit svůj hlas, nevím-li, za co vlastně – v posledních důsledcích –

svůj hlas připojuje. Nevyhýbám se odpovědnosti za věci, o nichž vím, co znamenají; nerad bych však nesl odpovědnost za něco, co může znamenat cokoliv. Jinými slovy: s navrhovanou Deklarací budu rád beze zbytku souhlasit ve chvíli, kdy budu znát návrhy různých konkrétních usnesení, která ji uvedou v život a která její myšlenky promítnou do praxe. Což neříkám proto, že bych svůj osobní postoj považoval za tak důležitý, ale proto, že – jak se mi zdá – jde o postoj přirozený, logický, který lze očekávat i u jiných řadových členů (tj. u členů nepracujících v orgánech Svazu a neznajících tedy podtextové nuance a zákulisní „gramatická“ pravidla oficiálního metajazyka – má-li ovšem nějaká).

Nemohu si pomoci, ale mám prostě obavu, že to je celé příliš snadný únik od všech skutečných problémů: na této obecné rovině mohou totiž s Deklarací souhlasit opravdu všichni – od ideologického oddělení ÚV KSČ až po české spisovatele v emigraci – aniž si ovšem kdokoli z nich z ní vezme nějaké aktuální poučení. Není však ale právě to dokladem, že tato Deklarace – nepromítnuta do určitých konkrétních konsekvencí – nemá vlastně žádný obsah a smysl? Myslím, že dnes víc než kdykoliv dosud se skutečné problémy neobjevují a neřeší na rovině všeobecných tezí, ale jedině na rovině praktických úkolů: že má být svoboda, s tím zajisté souhlasí všichni, ale zda má být svoboda např. pro časopis *Tvář*, to už je – bohužel – téma k mnohaměsíčním disputacím. Mírou svobody totiž není míra, v jaké lze tohoto slova používat, ale okruh reálných možností, které má na mysli ten, kdo tohoto slova používá, nebo které se jím prostě vyznačují. Vždyť sám marxismus přece učí, že nelze odtrhovat teorii od praxe a že praxe je mírou teorie. Teorie bez praktických obsahů a důsledků jsou jen prázdná slova, fráze, zfetišizované zvuky, mystifikace, pseudoskutečnost.

Jsem přesvědčen, že sjezd nebude jen pár vyhozených milionů a že může mít smysl jen tehdy, bude-li – tentokrát – jeho jádro v rozpravě o řadě naléhavých zcela praktických otázek, jež klade současná situace, a hlavně v přijetí řady zcela praktických usnesení, která budou vytvářet a zaručovat podmínky k řešení těchto otázek. Jak říkal jeden zkušený pán: „Méně bombastických frází, více prosté, všední práce!“ Jedině míra praktických pracovních úkolů, které bude sjezdu umožněno splnit, může definitivně ukázat, nakolik je navrhovaná Deklarace skutečností a nakolik jen pseudoskutečností, nakolik je projektem a nakolik jen pseudoprojektem. (Z tohoto hlediska by bylo logické hlasovat o Deklaraci až v závěru sjezdu, nikoli na jeho začátku.) Řešení praktických a konkrétních věcí bude sice méně populární – jak pro senzacechtivé čtenáře *Literárních novin*, tak pro různé politické orgány – jedině ono však může zaručit nějaké podstatné, trvalejší a konkrétní zlepšení situace ve sféře podmínek literatury. Z krásných slov, tolikrát nesplněných, jsou už lidé unavení, interesují je konkrétní možnosti, zvláště když jde o shromáždění, které má ohromnou pravomoc pro tyto možnosti něco udělat. Nevyužít této

pravomoci by byl hřích. Cítím obligátní námitku: a co když to ohrozí samu existenci Svazu? Na to obvykle říkám: no a? Kde se nic neriskuje, tam se nic nevybojuje. Ostatně nepodléhejme mystifikaci: pro mne osobně Svaz znamená občasný pobyt na Budislavi – to bych ale docela rád obětoval za *Tvář*. A tu zlikvidoval Svaz československých spisovatelů. Takže to – z mého osobního hlediska – vychází nastejno. (Snad je mi rozuměno: jde o ilustrující nadsázku.)

Obávám se, že Svaz si tyhle různé věci dostatečně neuvědomuje a že se střemhlav vrhá do začarovaného kruhu, z něhož už tolikrát chtěl vyběhnout a do něhož už tolikrát opět zabředl: do kruhu, jehož rozpětí je dáno rozpětím klasického rozporu mezi slovy a činy. Jaký pak div, že se člověk brání akceptovat slova, která mu nenabízejí žádné záruky budoucích činů! Abych byl ale konkrétní: položil bych – jen namátkově – tyto otázky: Jak hodlá Svaz řešit problém zkostnatělé koncepce a struktury svého tisku? Jak míní zajistit literatuře a spisovatelům, aby mohly volně vznikat a zanikat časopisy, jak si to žádá přirozená dynamika literatury a jak je to normální ve zdravých kulturních podmínkách? Jak míní Svaz skoncovat s monopolně-direktivním principem současné nakladatelské praxe? Jak hodlá obecné teze o demokratičnosti a diferenciaci promítnout do praxe tím, že by existovala např. možnost volby při publikaci – když už ne ve formě palety různě vyhraněných nakladatelství, tak aspoň ve formě různě vyhraněných pracovních skupin v rámci jediného nakladatelství (podle modelu tvůrčích skupin v Čs. filmu?) Jak chce Svaz poskytnout možnost volného vznikání a práce uměleckých skupin, které by nebyly docela ilegální? Jak míní dosáhnout větší operativnosti a akceschopnosti svazových orgánů? Jak se chce vyrovnat se svou nesmyslně složitou a zbyrokratizovanou strukturou? Jak se chce vyrovnat s členstvím nestraníků a jak jim chce umožnit vliv na své záležitosti čili – jinými slovy – jak chce zamezit tomu, aby jeho záležitosti byly řešeny výhradně ideologickým oddělením sekretariátu ÚV KSČ prostřednictvím stranických skupin svazových orgánů, vázaných stranickou disciplínou a jsoících v absolutní většině? Anebo ještě jinak: jak chce konkrétně dosáhnout toho, aby stranická kulturní politika v jeho sféře nebyla opřena o činnost administrativně-institucionální, ale o činnost ideově-tvůrčí (jak to požadují četné svazové i stranické (!) dokumenty a jak to existuje pouze na papíře)? Atd. Atd. Atd. Pokud je mi známo, neexistuje mezi všemi pestrými předsjezdovými materiály bohužel ani jediný (nepočítám-li skromné a zajisté nedokonalé návrhy, které jsme svého času přednesli s Brouskem), který by aspoň v náznaku ukazoval možné řešení těchto důležitých praktických otázek. A bohužel tyto problémy neřeší ani nový („oficiální“) návrh stanov, který je polovičatý, chaotický, plný nelogičností a který se od dosavadních zastaralých stanov liší jen v podružných detailech. Nepřeceňuji stanovy, je to jen jeden z mnoha dílčích předpokladů, ale to ještě

není po mém soudu důvodem k tomu, aby se Svaz – po dvouročních rozpravách – vyrovnal s tímto úkolem vyloženě fušersky a lajdácky! (Nemyslím si, že návrh stanov, který jsme dali s Brouskem, je dokonalý – řada věcí v něm je jistě diskusních – přesto jsem si však jist tím, že jako celek je objektivně promyšlenější než návrh oficiální – a ten dělaly dvě patnáctičlenné komise rok, zatímco my jsme svůj návrh napsali prakticky za jednu noc přímo do stroje!)

Tedy ještě jednou, celkově: za svou osobu jsem schopen posoudit hodnotu navrhované Deklarace teprve ve chvíli, kdy budu znát návrhy konkrétních opatření, jež budou sjezdu předloženy a jež ukáží, jaké konkrétní představy se skrývají za touto abstraktní Deklarací. Jejich domyšlenost, důslednost a praktická užitečnost je mi jedinou mírou progresivity Deklarace, a tím i celého sjezdu. Slova – sama o sobě – nejsou ani progresivní, ani regresivní; progresivní nebo regresivní může být jediné skutečnost, kterou tato slova označují. (Zda budou konkrétní návrhy shrnuty přímo v Deklaraci, nebo zda budou obsahem separátních materiálů – to je už jen záležitostí technickou.)

A teď už jen jedna poznámka k samotnému textu Deklarace: zdá se mi, že v kapitole „Naše skutečnost“ je obratně „přeskočen“ nejdůležitější problém „naší skutečnosti“, totiž problém kontroly politické moci v podmínkách socialismu. Jde o to, kde jsou nebo kde by mohly být skutečně produktivní regulátory, jež by politickou moc kontrolovaly zvenčí jí samotné, neboť jen v takovém případě lze mluvit o skutečné kontrole. Dosud má politická moc svou kontrolu plně ve svých vlastních rukách (přičemž existující formy kontroly mají spíš jen charakter pseudokontroly). To není po mém soudu zdravá situace a je to, jak se mi zdá, základní zdroj všech problémů naší společnosti, od hospodářských až po literární. (Doufám, že nemusím rozvádět upozornění, že moje představa o zdravé technice moci není projevem nějakého nepřátelství, ale naopak: přirozená kontrola je přece v zájmu každé moci, které jde o dobrou věc, a ne pouze o udržení určitého člověka v určité funkci.) Možná, že spisovatelé nejsou kompetentní k tomu, aby se takovýmto problémem – vyloženě politickým – zabývali. Pak ovšem nemají vůbec mluvit o problémech „naší skutečnosti“ na úrovni politicky všeobecných úvah a mají se omezit na problematiku kulturní. Než říkat polopravdu nebo pravdu tutlat, je lepší mlčet. Což platí dvojnásob, jde-li jim o zásadní deklaraci, která se hlásí k tradici deklarace českých spisovatelů z roku 1917.

Na závěr: Myslím, že by spisovatelé měli dříve „zamést před svým vlastním prahem“, než se budou pouštět do všeobecně politických úvah. Že by měli být tentokrát skromnější na rovině manifestační, ale o to důkladnější na rovině praktické. Prý to je „přízemní spolkaření“. Inu myslím, že dobře pracující spolek je užitečnější než špatně pracující politická strana.

(Poznámka: Toto bylo napsáno pro Juraje Špitžera; prosím, aby eventuelní seznámení jiných osob s tímto textem bylo ponecháno výhradně na osobní úvaze jmenovaného. Já sám bych byl rád, kdyby tento můj komentář mohli číst ti, kteří jsou v úvodu Deklarace jmenováni jako její konzultanti; zda se tak ale opravdu stane, záleží – opakuji – jen na rozhodnutí Juraje Špitžera.)

Václav Havel

© DILIA v zastoupení dědiců Václava Havla, 2017